

براهوئی ادب: چناتا شیخ

محمد اسلم بنگلوی

اسکا لرایم فل، شعبہ براہوئی، جامعہ بلوچستان کویٹہ

عبد اللہ ابدال

اسکا لرایم فل، شعبہ براہوئی، جامعہ بلوچستان کویٹہ

Abstract

Literature of children is included in all the languages of the world. This main sphere of literature is an important part of Brahui literature too. Though there has been lesser work in this field here has compare to the other languages, it has been included in Brahui literature in any form or shape; even it holds special place in Brahui folk literature. Later, in Durkhani period, books were written and translated for them, keeping in view the teaching of children. However, it is a surprising matter that much work has been done on this topic, but Brahui children have no knowledge about it. Perhaps , children have a connection to folk literature and religious literature while books written for them in modern era are often lying in libraries. Moreover, 1998 and 1999 were declared as children's years in Brahui literature. Keeping the psychology and interest of Brahui children, there is a greater scope to work in this literature. A few years ago, mother tongues were included in curriculum by government. Brahui children may be able to utilize the written books for themselves in future due to this step. It is only possible when these books are brought in school libraries and children are given access to them; because most of these books and magazines holds fair fame and importance like Arman (Abdul Baqi Durkhani), Gogro (Aziz Mengal), Tallu Jan (Yaseen Bismil) and Aasan Namaz (Abdul Qadir M.Hassani) etc. Utilizing these books, definitely, will not be profitless for children.

Keywords: Brahui folk literature, Durkhani period, children's years in Brahui literature. Arman Tallu Jan Gogro.

چانداری:

دنیا نا ہرزبان سے نامطالعہ کنگہ تو معلوم مریکہ کہ اوفنے ٹی چناتا ادب ۽ بنیادی حیثیت اٹ جاگہ تنزگانے۔ انتے کہ ہمو تو ماسیا نڑا تا پانگ ارے کہ ہر برو کانسئل ۽ لائخ کنگ او نا چنکا نسل نا شوندری اٹ ممکن مریک۔ تون پانگ کینہ کہ مون مستی ادب نا ویک چناتا ادب تون تفوک ارے۔ اگہ نن تینا ملکی زبان تے آنظر شاعن تونے داردا وریسہ ٹی کل آن بڑز اردو نظر بریک۔ علاقائی زبان تے ٹی سندھی ہرا فتنے ٹی کہ چناتے کن حوصلہ افزائی وڑٹ کاریم منگی۔ براہوئی ادب ٹی چناتا ادب ناباروٹ ہرن تونے خبر تمک کہ داکنڈا سوگوی اٹ کاریم منے۔ واہم چناتا ادب ۽ مکمل گیرام ہم کنگ تنے۔ گڑاس نوشتہ کاراک تینا کتاب آتے ٹی اوفتایات گیری ۽ کرینو تو چندریک اوفتے کن جتا سرحال آتیا کتاب ہم نوشتہ کرسا تالان کرینو۔ براہوئی ادب ٹی مکتبہ درخانی نا بھلو پین کسے۔ ہندا دور ٹی چناتا ادب آ کاریم نا بنا خنگ۔ ہمو کتاب آتے ٹی شاعری اونثر ٹی پنت و نصیحت نا وڑٹ نوشتہ غاک اریر۔ دسمبر 1969ء ٹی مولوی عبدالباقی درخانی (ارمان) پنی ٹی کتابچہ کس نوشتہ کرے ہرانا 32 پنے اریر۔ دا ٹی چناتے کن بھازا سرحال آتیا نظم آک اردو ترجمہ تون او ارکنگانو۔ وختس کہ 1960ء ٹی براہوئی نور محمد پروانہ ایلم اخبارے کشا تو او ٹی پوسکنو نوشتہ کارودی کنگ و حوصلہ تنگ نا خاطر آن اسہ پنے کس پنی آپھلری نا پین اٹ مخصوص کرے۔ ہرائی پنت و نصیحت، قصہ، شاعری، علمی او معلوماتی نوشتہ غاک جاگہ تنزگارہ۔ براہوئی ادب ٹی داسا پنی مروکا چندی قلدکارا تا اول سرٹی نوشتہ غاک ہندا پنے غاتیا تالان اریر۔ داکان بیدس توئی گروٹیک اوستہ محمد، دے ٹک چناتا نمبر ہم تینا فرض ۽ پورو کرینو۔ ولے کل آن بھلا خدمت جو ہر براہوئی نامس کہ براہوئی ادبی سیمینار سندھ و بلوچستان نارداٹ 1998-99ء چناتا ادب ناسال قرار ترنے۔ ہرانا سوب آن بھازا سرحال آتیا گچینو کتاب موناٹس۔ تو چناتا ادب ناقد گڑاس بڑز مس۔ دا کتاب آک کہ نظم و نثر ٹی اریر، چناتا سوچ و فکرے ہر سا نوشتہ کنگانو۔ براہوئی ادب نا مختلف سرحال آتے ٹی چناتا ڈکرا وڑاٹ اوڑدہ ارے:-

چناتا باروٹ چاچاک:

چاچا شاعنگ و پرغنگ نامسخت ساعت تیری تون او ارڈہنی بودے ہنگ ہم مریک۔ ابہن

تو چاچاچاچے تون زیات اُسٹ خواہی چنا تا مریک ولے اوفتے تون بھلوئسے ناکمک ضروری ارے۔ ہرا کہ اوفتے کسرشونی ترسا کیک۔ براہوئی ٹی زندنا بھاز اسرحال آتیا چاچاک اریر۔ ہرا فٹیٹی چنا تا ڈکرہم بریک۔ گڑاس چاچا داوڑاٹ اریر۔

1- خطسے گل خطسے تیرہ تانت خطسے (چنا پڈنا) (براہوئی، 1981: 20)

2- تف تہ دُز آنبار، زیارت کرتہ پیر آنبار (چُنا) (بنگلوی، 2006: 130)

چاچا ہم دنیا ناہر زبان آمبار براہوئی زبان اٹی ساڑی۔ پیشن نا مخلوق چاچا شاغنگ وچاچا پرغنگ ۽ ہم تینا زبان ناسہ ماہری اس سرپند مریک۔ وچاچا شاغوک واون پرغوکا بندغ آتا لائی ۽ آ مناکیک۔ اندا خاطر آن چاچا ساعت تیری، خوشی و تینا زبان ٹی لائخ مننگ ناسوب مریک۔

چنا تا باروٹ متل آک:

مثال سے کن مخلوق اٹی عام مروکا گونڈانگا جملہ ۽ براہوئی ٹی 'متل' پارہ ہرا کہ ہشار وچاچا سندر آتا پورا زندنا آزموندہ غاتیان پد پارو کا بیتاک اریر۔ کہ اوفتے ایلو مخلوق ہم پرکسا تینائی کیرہ۔ دا جملہ غاتا سفر اوقتا اہیت ناود یکی تون خلق خلق، شارشاراٹ شون ہلسامونی کارہ۔ متل آتا گڑاس وڈوہن اریر:-

1- چنا نا اُسٹ، چک نا اُسٹ اسٹ اے۔

2- چنائے باٹی خرین تو، اسٹ اٹی ہنین۔

3- چنائے ارج مچٹ ایبہ، سنبجال ۽ تہ بھاز کر۔

4- چنا خنائے ملخو، لیپ اٹی تمانے بلغو۔

5- تانکہ چنا ہونغننے لمہ پال تفک تہ۔ (براہوئی، 1979: 40)

1- چنا تینا فاندہ نقصان ۽ تپک۔

2- چنکا چنا نہال ناڈولٹ مریک۔

3- چنکا چنا ہونگ کُنیک۔

4- چنائے خدا لمہ باوہ ناسیخان شاپ۔

5- چنائے چلہ غان زائیفہ ۽ کلہ غان بھاز لا ڈتفہ۔ (ہنگلرئی، 2006: 44-45)

1- چنا ہوغک ترس بریک بھلا ہوغہ بد بریک۔

2- چنا ہوغک خدکن بھلا ہوغک پدکن۔

3- چنا نابائی خلٹولیس لُخ آنا سوار مریک۔ (موج، 2015: 33)۔

1- چنا بادشاہ ۽۔

2- چنا ہوغک گڑالمہ خدا یتک تہ۔ (شاد، 2010: 132-133)

ایلو زبان والائے آمبار براہوئی مخلوق ہم تینا ہڑدے ناہیت وگپ آتے ٹی داوڑنا متل آتے تینائی کیک داڑان ہیت وگپ کروکانا تینا زبان آلائی پاش مریک۔ دھنکہ بڑزکو متل آتے آن گڑاسے نا استعمال ناموقع داوڑے:-

○ چنائے بابائی خرین تو است ٹی ہنن:

ہراوخت کس نئے نا چنا نا عادت آک بھاز انگا لا ڈتنگ آن خراب مریرا ونا لمہ یا باوہ او نا گلہ کیہ تو ایلو بندغ پانک تہ نما لا ڈ آک اودے داڑے سر کریرا نیکہ پارینو چنائے بابائی خرین تو است ٹی ہنن:-

○ چنا ہوغک گڑالمہ خدا یتک تہ:

براہوئی مخلوق ٹی کس کسے آن گڑاس خواہپ وپد آن گلہ کہ کنے فلان گڑاے انتے تھولیس تو ہمو بندغ او نا ورندی ۽ تریسا پانک نی خواہاسہ تا نکہ کنے نا ضرورت نا خبرمسکہ انتے کہ ”چنا ہوغک گڑالمہ خدا یتک تہ:-“

چنا تاباروٹ و ساہتا ک:

مثال نئے کن مخلوق ائی عام مروکا ہموہیت یا جملہ ہرا نا پداٹ پورو واقعہ یا قصہ نئے مرے براہوئی ٹی و ساہت پاننگک۔ داہموزبان و مخلوق نا زندنا آدیتک مریرہ۔ ایہن تو براہوئی ٹی بھازا و ساہتا ک اریر۔ ہرا فتنی چنا تاباروٹ ہم و ساہتا ک پاننگرہ۔ دہنکہ:

1- گوازی گوازی باوہ ناریش تون گوازی۔

2- بلہ مش تے آن کنے یا بلہ مش ہس کنے یا۔ بلہ ناہس مش تے ٹی۔

”داوساہت ہم کسے ریفتنگ واودے کسران چپ شاعنگ کن پانتنگ داوساہت ناقصہ داوڑ بیان کنتنگ۔“

خلق سیٹی پیرو بلہ اس نس او نا ارا نواسہ اُس۔ نواسہ غاک چُنک اُسر کاریم و روزگار کنتنگ کتوسہ۔ بلہ بیوس ہنا کہ دانگ بینگ کس سیکن جگگ تریکہ کس سینا گفتمے گوفیکہ۔ ہند اُخس رسینگا کہ تے کہ تینا و نواسہ غا تا پڈے ولیفے کہ۔ شام کہ مسکہ تو ارا دس تچ او اِرخ بسیکہ۔ اسٹ دا نواسہ نامونا تہا کہ ایلو نواسہ نامونا تہا کہ والدانا پاریکہ تاکہ نم کنبو بلہ مش تیان کنے۔ بس کپس نی تینا اِرخ نایت، کپس اوایتے بلہ ے، بلہ مش تیان کنے نم کنبو، سیرگیو۔

بلہ نادا ہوشیاری ناقصہ اینواسکان وساہتس جوڑمس۔“ (صابر، 1989: 31)

چنا تیکن قصہ غاک:

ایہن تو قصہ اکثر پاروکا بھلاک مریرہ ولہ اوفتے آن چس بلوکا زیات چناک اریر۔ ہرہمو قصہ نس کہ اوٹی جن، پری، دیو، دت، چک یا سہد ارتا تا ذکر مرے۔ چناک بھاز اُسٹ خواہی اٹ اوفتے بنرہ۔ قصہ غاک مسہ وڑاٹ نامونا بریرہ۔

1- ہمو قصہ غاک کہ او فک بھاز بھلن مریرہ۔ بھلا تیکن اریر۔

2- ہمو قصہ غاک کہ او در میانہ مریرہ نسبتاً بھلا چنا تیکن اریر۔

3- ہمو قصہ غاک کہ او گونڈ او منہ جملہ ٹی ختم مریرہ۔ اوفتے نن چنکا چنا تا قصہ پانہ۔

چنا تا قصہ سینا نمونہ داوڑاٹ ارے۔

چک

”مریک اسہ چک اس۔ چک بنگ مسے بیدہ۔ دا بیدہ غاتے پورک۔ منہ دے آن پدا مریرہ مسہ چوری۔ ارٹ تا مریرہ نر۔ اسٹ تا مریک مادہ۔ ہمو ارا نارہی آچوریک مریرہ ارا نا گودی اسہ دے اس کوڈاٹی دو درے ے ہر مسے چوری ے تینکہ ارے۔ چک انا دا چوری تا پن ے تہا۔ اسٹ نا

پن اڑشہ ایلو ناپن میرمرک مسٹیکو ناپن بی بی آنہ۔ چلہ کہ الیک داچک کاتک کچھی کن۔ کچھی کچھی کرے۔ پداخراسان آلس۔ اوبامب آتوس۔

پارے۔ اڑشہ ۽ کرے مَر۔ بی بی آنہ ۽ کرے مَر۔ نیاڑی پارے اڑشہ ۽ دست بندی، میرمرک ۽ دست بندی، بی بی آنہ ۽ دست بندی۔

چک داہیت ۽ بنگ خوشی کرے۔ چک ہناواہ چلہ آس۔ پدی بس واہامب آتوس توار کرے۔

نیاڑی پارے۔ اڑشہ تو سونے۔ میرمرک تو سونے، بی بی آنہ تو سونے۔ چک چچڑی اس خلک ہنا۔ پداکچھی کن چلہ اس گدریفے پدی بس۔ پدائے بس ہموجاگہ غاتوس۔ ہموشعرے چناتے کن تینا خلک۔ اڑشہ ۽ کرے مَر۔ میرمرک ۽ کرے مَر۔ بی بی آنہ ۽ کرے مَر۔

نیاڑے پارے اڑشہ گوازی کیک۔ بی بی آنہ گوازی کیک۔ میرمرک گوازی کیک چک خوش مس پداالاہنا۔ ایلو چلہ غابس۔ اُوکٹھی ناہامب آتوس ۽ ہموشعرے تینا پارے نیاڑی پارے۔ اڑشہ ساگی ۽، میرمرک ساگی ۽، بی بی آنہ ساگی ۽۔ چک خوشی کرے چلہ سے آن گڈ بس ہامب آتوس۔ نیاڑی پارے اڑشہ برامی ۽، میرمرک برامی ۽، بی بی آنہ برامی ۽۔ چک خوشی کرے ہنا۔ چلہ سے آن پدی بس۔

نیاڑی پارے تہ۔ اڑشہ شہید مس، بی بی آنہ شہید مس، میرمرک شہید مس۔ داچک داہیت بنگ بال کرے۔ آسمان ناکٹداہنا۔ چچڑی اس خلک۔ لُخ ٹی تینا پنچہ غاتے سخت کرے۔ لُخ ۽ تینا کٹکا۔

(زن چٹان ایمان ناگلرس کٹان)“ (مینگل، 1986: 54-55)

قصہ پاننگ اسہ بھلوفن نَسے۔ دانا پاروکا تینا ہرا اندازاٹ قصہ بنوکائے ہے دنیائی سرکیک کہ اوہمودنہ خنانے نہ بتلوانے۔ گڑا قصہ بنوکاک ہندن تجسس اٹی مرسا کارہ کہ مونی انت مس یا انت مرو۔ براہوئی ادب اٹی قصہ غاتے مچ کروک اوکتابی دروشم اٹی ہتوکا اول سرخیل آتھی انگریز نوشتہ کاراک اریر۔ اوفتے آن پد پروفیسر انور رومان، ڈاکٹر عبدالرحمن براہوئی، ڈاکٹر صلاح الدین مینگل، محمد افضل مینگل، پروفیسر سوسن براہوئی، پروفیسر عظیم جان اواراریر۔

ولہ چناتا ذہن آہر سہ اوفتے کن قصہ نوشتہ کروکا تیبٹی افضل مینگل نا کتاب (توبے نا ٹکر)، پروفیسر سوسن براہوئی نا کتاب (گہوش)، پروفیسر عزیز مینگل نا (جلو نا جن)، (ماما مرجان) او (شامو شکاری)، اللہ بخش لہری نا کتاب (پیرامپ ناخل)، نور پرکاڑی نا کتاب (مہول)، شاہین بارانزئی او اللہ بخش لہری نا اوڑدہ غا کتاب (بلسم نارنگ آک) گچین اریر۔

ہندن 2002ء اٹی براہوئی خواندگی پروگرام نارداٹ ہم چناتیکن قصہ ناگڑاس چنکو کتاب چھاپ کروک ارے۔

چناتا وچناتیکن شاعری:

براہوئی ادب اٹی چناتیکن اروڑنا شاعری ساڑی ارے۔ اسہ ہمو ہرافتے ٹی چناتا سوچ و خیال ء نظر اٹی تخنسا نوشتہ کنڈگانے۔ ایلو ہمو کہ اوفتے ٹی چناتا چندنا اورسوار ولوظ و جملہ غاک اریر۔ کہ اوفتے چنک اکثر مشغولی اوگوازی تیبٹی پارسا کیرہ ہمو شاعری ناگڑاس نمونہ داوڑاٹ اریر۔

”نی پاتا فو	الہ نے جافو
نی پاھلی	برام نانے پھلی
نی پا بوپ	برام نانے ٹوپ
نی پا حج	برام نانے وج
نی پا پلو	برام نانے چلو
نی پا بوٹ	کاٹم نے کوٹ
نی پا آڑی	خف ء نانا کڑی
نی پا میل	کنے نے تیل“ (مینگل، 2000: 17)

چناتا گوازی واوفا شعر آتا اسہ پین نمونہ اس داوڑے:

”اڑ چک بڑ چک، درمان دڑ چک
آٹ پٹینگر، جاگر جوگر
کران ہٹی، بس نا کھٹی

ای ہم چھٹی نی ہم چھٹی، (صدف، 2007: 37)

پوسکنا شاعری ٹی ہم چنا تا سر حال آچندی شاعر آک وڑوڑنا شعر نوشتہ کرینو۔ اسہ پنی ء شاعر

نَسے نازیبا ء نمونہ اس داوڑے:

”چناک

اسٹ نادرزن اس اسر چنانا

ای او نانت نقل ء کیو اورانا

ہراوخت آہنا کہ اودکان آ

رندٹ تہ اسکہ لشکر خدانا

خنوسس اوتہ نی دھن مڑکنگا

ابو ء کیو دا چنا کو خا خرا نگا

اسٹ پیٹی تیا ایلو برون کا

اسٹ درنگی ء ایلو جلونٹ آ

ارٹ تار کہ ولد اجنگ لگار

اسٹ نادولگا ایلو نا کوٹ آ

ہمونا بابتنا سر ناملنگا

ابو ء کیو دا چنا کو خا خرا نگا

اسہ دے اس منگی تے شور تر

قصابی خیسن آ منلیک کہ بسر

یلہ مسر کہ منلیک ژانمب وژیمبٹ

چنا تا خن تازی آ ڈنگ خلکر

ہموتا مون دا خس غمبڑینگا

ابو ء کیو دا چنا کو خا خرا نگا

چنا تو دھن ارے رحمت خدا نا
 رحمت ۽ جوڑ کپہ زحمت خدا نا
 نی کچ اٹ لیپ نانت تے مرلیک
 جبار نے پانک اے حضرت خدا نا
 غریب کن جوڑ ۽ ظلم آک وڑ وڑنگا

ابو ۽ کیو دا چنا کو خا خرا نگا“ (یار، 1980: 71-72)

داکان بیدس چنا تیکن پین ہم چندی شاعری نا کتاب آک نوشته کروک ارے ہر افنتی
 جوہر براہوئی نا کتاب (لولی) ڈاکٹر عبدالرزاق صابر نا کتاب (گوگرو)، پروفیسر عزیز مینگل نا
 (انگمین) او (دغو جان)، افضل مینگل نا (چنا تا اقبال) حسین بخش ساجد نا (پھل رنگ) او (پیلونک)
 شاہین بارانزی نا (کالبوت) یسین بسل نا (ٹلو جان)، عادل نسیم نا (پھل ناسیجا)، طاہرہ احساس جنگ
 نا (نوک)، شمس ندیم او جوہر بنگلزی نا اوڑدہ نا کتاب (پرک) ملک ریاض علی بلوچ نا (چراغ) چنا تا
 ادب ۽ گچین وڑاٹ ٹل و پھل کرینو۔

چنا تیکن اوڑدہ سرحال آتیبی نوشته خاک:

براہوئی ادب ائی نظم و نثر نا چندی سرحال آتیا کتاب آک موجوداریر۔ ہر افنتی چنا تیکن
 شاعری، پنت و نصیحت، قصہ، چاچا، گوازی، دینی و پین سرحال آک اوڑدہ اریر۔ واہم چنا تیکن گڑاس
 مخصوص نوشته مروک آ کتاب آتا پنک دا وڑاٹ ۽ عبد القیوم بیدار نا چنا تیکن خاکہ غاتا کتاب
 (مشغولی)، شاہین بارانزی نا (ٹھکارہ) چنا تیکن مخوتا کتابچہ نئے۔ اللہ بخش لہری نا ترجمہ کروکا کتاب
 (بختا و آچنا او مفید الطالین)، حاجی عبدالطیف بنگلزی نا (ملو)، حاجی عبدالحمیات منصور براہوئی نا
 (آجوئی نادے او آجوئی آن مست) دا کتاب آتیبی چنا تیکن پنت و نصیحت او علمی معلومات آک
 اوڑدہ اریر۔ مولانا عبدالقادر محمد حسنی نا کتاب (چنا تیکہ نماز مترجم)، او (اقر اسلامیات حصہ اول)
 براہوئی نور محمد پروانہ نا کتاب (براہوئی قاعدہ) اور اریر۔

محاصل

دُنیا ناہر زبان ٹی چناتا شیخ ساڑی ۽۔ براہوئی ادب ٹی چناتا شیخ آد اخص کاریم متہ نے ولہ پدا ہم دا شیخ ۽ گیرام کنگ تنے۔ براہوئی ادب نا بنائی شیخ آن ہلیس اینواسکان چنا و چناتا ادب اسہ نہ اسہ وڈسے اٹ نازبان و ادب نازبیدار ۽ شیخ کس ارے۔ چناتا ادب اٹی اخص کہ کاریم مسونو، دانا دا اخصو نف کس براہوئی چناتے رسیگتے۔ دانا سوب دادے کہ ننا چناتے تینا لمی آ زبان آن زیات ایلو زبان تیبی خوانگ و لکھنگ ناموق دو بروکے۔ چناتا ادب آنوشته مروکا کتاب آتے خوانو کو چناتا بھاز کم ۽۔ لیکن خلقی ادب ہراٹی کہ چاچا وقصہ غاک اوار ۽ اوفتے ننا خلقی مخلوق اوفتا چناتے دا خاطر آن گیرام کپسہ کہ اوفتے ٹی ہمیشہ اوفتا ساعت تیری نا سامان اریر۔ دافتا مقابلہ ٹی براہوئی کتاب آک بھازی آن لائبریری تازیب جوڑ مروکو۔

اینو پگہ سرکاری وڈاٹ براہوئی نوشت وخواند نارداٹ اسکول آمیٹی براہوئی نا نصاب شامل کنگانے۔ شاید بروکا وخت اٹی ننا براہوئی ادیب آتا دافتے ٹی نوشت آک چناتا زند آ جوانو اثر کس شاعر۔ اندا خاطر آن ضروری ۽ کہ اسکول آتا چناتے نصابی کتاب آتیاں بیدس چناتا ادب آنوشته مروکا کتاب آک ہم تنگہ۔ داڑکن ضروری ۽ کہ اسکول وکالج آتا لائبریری میٹی براہوئی ادب نا ایلو شیخ آمیون اوار اوار چناتا شیخ نا کتاب آک سرکنگر۔

اسہ پین ہیئت کس ہم ضروری ۽ کہ ننا نوشتہ کار آک دینا نا ایلو ترقی یافتہ ادب آن چناتا ادب کن کتاب آتا مٹ و بدل ۽ کیر۔ ولہ دا کاریم نا وخت آ براہوئی معاشرہ و براہوئی چناتا مزاج ۽ پبہ مرسا کاریم کیر تو دا کاریم بروکا وخت ٹی براہوئی چناتے ہم شوننداری دوئی ہلوکا ملک و قوم آتا چناتا میون ہم کو پوہ ہم خیال کنگ کیک۔ دا پڑامیڈ یا ہم براہوئی چناتیکن بھاز بھلو کڈ دار کس ادا کنگ کیک۔

حوالہ نام کتاب آک

- براہوئی، ڈ، ع (1981) چاچا، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پاکستان
 براہوئی، ڈ، ع (1979) وساہتاک، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پاکستان
 ہنگروئی، م، ع (2006) براہوئی ادب نالعل وجواہرک براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پاکستان
 شاد، ص، م، پ (2010) ہنہین خرین، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پاکستان
 صابر، ع، ر (1989) شاہی خروار، شمال پبلیشرز ایسوسی ایشن پاکستان کوئٹہ
 صدف، ح، م (2007) کاچچر، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پاکستان
 موج، ی (2015) دانائی، براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ
 مینگل، م، ا (1986) توبے ناٹکر، روبی پبلشرز کوئٹہ پاکستان
 مینگل، م، ا (2000) گڑدولی، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پاکستان
 یار، ع، ج (1980) خیرات خور، براہوئی آرٹس اکیڈمی کوئٹہ پاکستان